

Kemer HES (1958)

Türkiye, dünyadaki bir çok devleti derinden etkileyen II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmasa da 23 Şubat 1945'te savaş sonrası düzenin oluşturulacağı San Fransisco Konferansı'na katılabilmek ve Yalta Konferansı kararları uyarınca Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın asil üyeleri arasında yer alabilmek için Almanya ve Japonya'ya savaş açmıştır. Türkiye, II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmamasına rağmen savaşın getirdiği ağır ekonomik koşulları tümüyle yaşamıştır. Savaş yıllarında Türkiye'de izlenen ekonomik politika büyüme ve gelişme hedefinden çok mal darlığını hafifletmek, karaborsa ile mücadele etmek, aşırı fiyat artışını önlemek hedeflerine yönelmiştir. Bu amaçla alınan tedbirler arasında 1940'ta çıkarılan Milli Korunma Kanunu ile hükümete ekonomik hayatı düzenleyici çok geniş imkanlar sağlanmıştır. Kanunla birlikte dış ticaretin düzenlenmesi ve kontrolü gibi müdahaleler devlet eline bırakılmıştır. 1942 yılında kabul edilen [Varlık Vergisi](#) Kanunu'nda savaş koşullarının etkisi olmuştur.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası iktisadi kalkınma çabası savaşın ve savaş sonrasında yarattığı sosyal ve politik şartlar altında gelişme göstermiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Türkiye'nin tam anlamıyla demokrasiye geçebilecek yeterlilikte olduğunu savunduğu 1945 yılında mecliste Bütçe Kanunu tartışmalarının başlaması demokrasi sürecini hızlandırmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı üzerinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) yönelik eleştiriler yapıldı. Türkiye'de siyasi alanda yaşanan bu gelişmeler siyasetteki değişimin de göstergesiydi. "Dörtlü Takrir" adı altında verilen önerge Hükümete yönelik eleştirilerin resmi adı olmuştur. Önerge CHP yönetimi tarafından reddedildi. Bu gelişme partiye yönelik muhalefeti engelleyemedi ve 7 Ocak 1946'ya gelindiğinde Dörtlü Takrir üyeleri Celal Bayar başkanlığında Demokrat Parti'yi (DP) kurdu. Dört yıl sonra 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP iktidar oldu. DP yönetimiyle birlikte ülkenin kalkınma stratejisinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönem izlenen kalkınma politikasının önemli ilkelerinden biri sanayi ile birlikte tarım kesiminin geliştirilmesi olmuştur. Tarımın istenilen düzeyde olabilmesi için makineyle desteklenmesi ve sulama sorununun çözümüne DP dönemi ekonomi politikalarında önem verildi. Kalkınma hamlelerinin 1950'den itibaren canlılık kazanmasında DP'nin ekonomi çalışmaları belirleyici olmuştur. DP, liberal ekonomi uygulamaları ve yabancı sermayenin ülkeye girmesini teşvik etmek amacıyla Batılı devletlerle işbirliği politikası izlemiştir. Kırdan kente göçün artış gösterdiği 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren geleneksel tarımın yerini ABD destekli sanayiye bıraktığı görüldü. Bu dönemde tarımda modernleşme faaliyetlerine ağırlık veren DP, sulu tarımda büyük önemi olan baraj inşaatlarını ön plana çıkaracak girişimlerde bulunmuştur. DP'nin baraj inşaatlarına önem vermesinde tarımsal sulama imkanlarını geliştirmek, taşkınları önlemek ve sanayi sektöründe gerekli elektrik üretimini sağlamak için DP baraj inşaatlarının yapımına iktidarı boyunca önem vermiştir.

etkili olmuştur. Verilen bu önemi yapılan barajların sayısında da görmek mümkündür. 1950 yılına kadar Türkiye'de tamamlanmış baraj sayısı üç ile sınırlıyken, 1950 - 1960 yılları arasında oniki barajın yapımına başlanmış ve 1960 yılı sonu itibariyle bu barajların dokuz tanesi tamamlanmıştır. 1950'li yıllarda kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950), [Devlet Su İşleri](#) (1954), Türkiye Barajlar Dairesi (1954) baraj çalışmalarıyla gündemde olmuştur. "Barajlar Kralı" olarak bilinen Süleyman Demirel Türkiye Barajlar Dairesi'nin ilk başkanıdır ve ABD'de barajlar, sulama, elektrifikasyon alanında uzmanlığa sahiptir. Demirel gibi yurt dışında yüksek eğitim alıp Türkiye'ye dönen çok sayıda mühendis vardır. Ayrıca barajların yapımında çalışmak üzere yurt dışından getirilen bir çok yabancı uzman da bulunmaktadır. [Devlet Su İşleri](#) Genel Müdürlüğü'nün 1950 - 1955 yılları arasındaki faaliyetleri hakkında hazırlanan raporda sulama tesisleri başlığı altında 1950 senesinden bu yana yapılmış olan 102 adet sulama projesinin 74 tanesinin 50.180.000 TL harcanarak 1955 mali yılı sonunda tamamlanmış ve bu tesislerle 111.620 hektar arazide 1956 yılından itibaren sulama

yapma imkanının bulunduğu bilgisi verilmiştir. Hidroelektrik tesisleri başlığı altındaki bölümde şu bilgiler yer almıştır:

“1950 senesinden bu yana ele alınmış bulunan üç adet hidroelektrik projesi mütahitlere ihale edilmiş olup bunlardan iki adedi 9.346.000 TL sarf edilmek suretiyle 1955 mali yılı sonunda ikmal edildi. Bu tesislerden senelik 10 milyon kW enerji üretilecektir. Etibank ile müştereken inşa edilmekte olan Hazar gölü santrali 1956 yılı içerisinde işletmeye açılacaktır. Bu suretle 1956 yılı sonunda 12.429.000 TL sarf edilmek suretiyle üç adet hidroelektrik santralinden yıllık 45 milyon kW enerji üretilmiş olacaktır. Çok maksatlı barajlar başlığı altında 1958 senesi sonuna kadar hepsi ikmal edilmiş olacak barajlar için 630 milyon TL sarf edilmiş bulunacaktır. Buna karşılık tesis edilmiş bulunacak bu barajlar gerisinde 9.238.000.000 metreküp su toplanmış olacak bu suyun kullanılması ile yukarıda sarf edilenler dışında 294.000 hektar arazi sulanabilecek, 1 milyar kW enerji üretilecek ve 250.000 hektar arazi taşkından korunmuş olacaktır.”

DP döneminde baraj temel atma törenleri, baraj açılışları, inşaatı devam eden baraj ve santrallere yapılan ziyaretler DP'nin politik arenasında sıklıkla kullanılmış ve önemli kalkınma hamleleri arasında gösterilmiştir. İktisadi ve sanayi kalkınma alanlarında başarılı işler miting konuşmalarında büyük etkiler yaratmıştır. DP döneminde tarım ve sanayi alanında yaşanan gelişmeler artan enerji ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaçların yapılan ekonomik yatırımları belirlediğini söyleyen Başbakan Adnan Menderes 1957 yılında yaptığı bir konuşmada yatırımları şöyle ifade etmiştir:

“... Memleketimiz yollar, köprüler, limanlar, sulama tesisleri, enerji santralleri, tayyare meydanları gibi sanayinin, ziraatin hulasa vatan müdafaasının yüzde yüz muhtaç bulunduğu temel yatırımlarla teçhiz edilmiştir. Sanayileşmenin, zirai ilerlemenin, memleket çapında devamlı imarın, büyük vatandaş kütleleri ihtiyaçlarının müstakar ve arızasız karşılanmasının ilk şartı olan çimento, demir ve çelik, inşaat malzemesi, şeker mensucat, kağıt, kimya, gıda deri gibi esaslı sanayiye ait birçok fabrikalar ve tesisler kurulmuştur...”

Ege Bölgesi'nde Kemer'de yapılacak baraj ve hidroelektrik santral bölgenin ekonomik kalkınması, konut ve sanayi ihtiyacının karşılanması amaçlarıyla DP Hükümeti programında yer almıştır. Aydın ili sınırları içindeki Kemer Baraj Gölü ve Hidroelektrik Santrali Nazilli ilçesine 46 km. uzaklıktadır. Büyük Menderes Irmağı'nın kollarından biri olan Akçay üzerinde kurulmuştur. Adını yaklaşık 620 metre aşağısında bulunan eski kemer köprüsünden alan ve dar bir vadide yer alan Kemer Hidroelektrik Santrali bölgedeki tarım arazilerini taşkından korumak, sulama imkanı sağlamak ve enerji üretmek amaçlarıyla kurulmuştur. Başvekalet Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan kararnamede Gediz - Demirköprü mevkiinde kurulacak olan baraj ve hidroelektrik santrali ile Büyük Menderes'in Akçay kolu üzerinde kurulacak olan Kemer Baraj ve Hidroelektrik Santrali inşaatının belirlenen esaslar çerçevesinde (dış ödenek kısmının dokuz sene vade ile ödenmesi, banka teminatı verilmesinin teknik kısmı için bir firma ayarlanması), Rar Türk Ltd. ve Fransız Entreprises Metroolita İnes Et Coloniales firmasına yaptırılması [İcra Vekilleri Heyetince](#) 25 Mart 1954 tarihinde kararlaştırıldı. Hatta Fransız şirketiyle anlaşma yapılması nedeniyle Fransızca bilen Türk mühendislerinin baraj inşaatında çalışması öncelikle tercih edildi. Bayındırlık Bakanlığı'nca yaptırılmış veya yaptırılmakta olan santral ve barajlar içerisinde Kemer Barajı ve Santralinin kapasitesi 48.000 kW, yıllık üretimin 145.000.000 kW, yatırım miktarı olarak 200.000.000 lira belirlenmiştir. Türkiye'nin 1955 yılı enerji üretimi 1.600 x 10 üzeri 6 kWh olarak açıklanmıştı.

1950'li yıllarda elektrik arızaları nedeniyle şehir şebekelerine su verilememesi sıklıkla yaşanan bir durumdu. Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Direktörlüğü tarafından 1957 yılı Aralık ayında yayınlanan Elektrik Enerjisi Yıllık Durum Bülteni'ne göre 1954 - 1960 yılları arasındaki elektrik enerjisi üretiminin fiili ve tahmini durumu şöyledir:

“1954 1 milyar 402 milyon kW saat, 1955 1 milyar 579 milyon kW saat, 1956 1 milyar 798 milyon kW saat, 1957 2 milyar 75 milyon kW saat, 1958 2 milyar 759 milyon kW saat, 1959 3 milyar 152 milyon kW saat, 1960 3 milyar 610 milyon kW saat.” Bu tablo Türkiye'nin elektrik enerjisi ihtiyacının 2 milyar 759 milyon kW civarında olduğunu ortaya çıkarmıştır. Elektrik kesintilerini önlemek için elektrik üretimini artırmak amaçlanmıştır.

Özel teşebbüsün teşvikine ağırlık veren uygulamaların görüldüğü DP döneminde ABD'den getirilen uzmanlarla çalışmalar yapılmış ve sonrasında imalat sanayi ve diğer ekonomik faaliyet kollarında destek sağlama politikası izlenmiştir. Bu amaçla özel yabancı sermayenin teşviki için 6224 Sayılı Özel Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarıldı. 1950'den itibaren dış yardım ve kredilerle kalkınma stratejisi takip edildi. 30 Nisan 1954'de Kemer Baraj ve Hidroelektrik Santrali anlaşmasının yapıldığı tarihte barajın olduğu yere varabilmek için bir önce 30 km.lik bir dağ yolunun araçla, ardından 11 km.lik yolun hayvan sırtında gidilmesi gerekirken inşaatın başlamasından bir yıl sonra 30 km.lik bir yolla ve Akçay üzerine yapılmış biri 122 metre ve diğeri 61 metre olan iki demir köprü ile şantiyeye normal geçiş yapılabilmektedir. Kemer'de T.A.M.S Müşavir ve Mühendislik firması proje ve şartları hazırlamış olup projenin teknik sorumluluğunu üstlenmiştir. Kemer Barajı'nın ayağında kurulan Kemer Hidroelektrik Santrali 52 x 32,25 ebadında betonarme karkas olarak inşa edilmiştir. Santral binasında her biri 23.000 kW gücünde mekanik enerjiyi alternatif akıma çeviren elektromekanik bir araç olan 3 tane alternatör yapılmıştır.

1957 yılı raporlarında Kemer Barajına dair notlarda inşaatın programa göre normal ilerlediği türbinlerin montajına başlandığı, 1 Aralık 1957'de su tutmanın yapılacağı yazılmıştır. Bugüne kadar 535.000 m³ beton dökülmüş, işin bitmesi için de 239.500 m³ daha beton döküleceği yazılmıştır. 143 milyon lirası iç, 173 milyon lirası dış ödeme olmak üzere toplamda 316 milyon liraya mal olan Kemer Barajı ve Hidroelektrik Santrali Tesisleri 1958 yılında tamamlanarak işletmeye açıldı. Kemer Barajı'nın açılış töreninde Bayındırlık Bakanı Tevfik İleri barajın özelliklerini anlatan bir konuşma yapmıştı. Çok sayıda katılımcının hazır olduğu açılış törenine Başbakan Adnan Menderes'de katıldı. Açılış töreni konuşmasında Menderes *Yatırımlar Devam Edecektir* ifadesini kullanmıştır. Kemer Hidroelektrik Santrali tecrübe işletmesine 19 Eylül 1958'de Nazilli Akçay enerji nakil hattına gerilim uygulanmasıyla fiilen başlanmış, baraj ve hidroelektrik santralin resmi açılışı 25 Eylül 1958'de yapılmıştır. Santral, Nazilli -Akçay enerji nakil hattı üzerinden Nazilli'yi beslemektedir. Nazilli-Akçay 154 kW lık enerji nakil hattı da Kemer Hidroelektrik santrali ile birlikte işletmeye açılmıştır. Toplam uzunluğu 49.495 km. Hattın malzeme ve montaj müteahhidi SAE Milano (İtalya) firmasıdır. Hattın zamanında yetişmesini sağlamak için müteahhide yardımcı olmak için [Etibank](#) tarafından görevlendirilen uzmanlar çalışmışlardır.

Kemer Barajının bitmesiyle Büyük Menderes havzasında 38.000 hektar arazi sulanmış ve taşkından korunmuştur. Yılda 145.000.000 kW enerji elde edilmiştir. Kemer Barajı ve Hidroelektrik Santralinde üretilen enerji Demirköprü ve Soma Santralleri tarafından beslenecek olan Batı Anadolu elektrik ağına verilmiştir. Kemer Hidroelektrik Santrali Nazilli, Aydın, İzmir, Manisa, Salihli, Alaşehir, Kula, Turgutlu, Ödemiş, Akhisar, Bayındır, Tire, Torbalı, Kemalpaşa gibi şehir ve kasabaları bağlayan Batı Anadolu enerji şebekesini beslemiştir.

Banu BERBER BABALIK

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmi Belgeler:

BCA. Özel Kalem Müdürlüğü, 30-1-0-0/94-587-11/7

BCA. Özel Kalem Müdürlüğü, 30-1-0-0/74-472-9/5.

BCA. Özel Kalem Müdürlüğü, 30.1.0.0/29.170.9.

BCA. Kararlar Dairesi Başkanlığı, 30-18-1-2/ 135-28-12/1.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Layihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası (1/54), Devre: XI, İçtima:3, 30.11.1959, s.10.

Sürelî Yayın Gazeteler:

Akşam, 10 Mart 1956.

Cumhuriyet, 8 Ekim 1955.

Cumhuriyet, 13 Eylül 1956.

Ulus, 16 Eylül 1958.

Ulus, 26 Eylül 1958.

Vatan, 26 Eylül 1958.

Kitaplar:

ALBAYRAK, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, *Phoenix Yayınevi*, Ankara 2004.

AYSAN, Mustafa A., **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları**, Minval Yayınları, İstanbul 2014.

BERBER BABALIK, Banu, "Demokrat Parti Dönemi Enerji Politikaları", **Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960) C.2**, Ed. Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu, Serpil Seda Şimşek, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021, s.1361-1405.

KARABULUT, Umut, Demokrat Parti Dönemi Sanayi Politikaları, **Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960) C.2**, Ed. Dilşen İnce Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu, Serpil Seda Şimşek, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021, s.1407-1454.

SANAL, Türker, **Menderes Hükümetleri**, Sim Matbaacılık, Ankara.

Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1973.

Türkiye’de Enerji İşleriyle İlgili Çalışmalar, TC. Nafia Vekaleti Elektrik İşleri Etüt İdaresi Umum Müdürlüğü, Ankara 1954.

YENAL, Oktay, **Cumhuriyetin İktisat Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.

50. Yılda Yurdumuzun Enerji ve Doğal Kaynakları, T.C. Enerji ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı, DSİ Matbaası, Ankara, 1973.

Makaleler:

ÇAĞLAR, Ömer, "Yurdun Elektrik İstihsal Durumu", **Türk Ekonomisi**, Yıl 9, Temmuz 1951, S.97, Ankara, s.202-203.

GÜLMEZ, Nilay Ünsal, "Ege Taşrasında Modern'in Mitleşmesi, Kemer (Bozdoğan, Aydın) ve Demirköprü (Salihli, Manisa) Baraj Siteleri ve Lojmanları", **METU JFA**, 2015/2, (32:2), s.19-43.

İŞMAN, Y.M. İsmail, "Elektrik İşlerimiz ve Enerji Bankası", **Türk Ekonomisi**, Yıl 11, Mayıs 1953, S.97, Ankara, s.140-142.

YURTOĞLU, Nadir, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Elektrik Enerjisi Üretimi ve Enerji Politikaları (1923-1960)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 2018,34(2), 98, s.s. 227-280.

EK:

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kemer-hes-1958/?pdf=6707> adresinden erişilmiştir